

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА – ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИКА ПІД ЧАС ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З РЕАБІЛІТУЮЧИМИ ПІДСТАВАМИ**THE ACTIVITIES OF THE PROSECUTOR AT THE CLOSURE OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN CONNECTION WITH REHABILITATION GROUNDS**

Пашенко К.І.,
аспірант кафедри кримінального процесу і криміналістики
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті проведено дослідження теоретичних і практичних проблем діяльності прокурора під час закриття кримінального провадження у зв'язку з реабілітуючими підставами (встановлення відсутності події кримінального правопорушення, встановлення відсутності в діянні складу кримінального правопорушення, невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпання можливостей їх отримати). Проведено системний аналіз судової практики з метою виявлення типових помилок – тих, що допускаються прокурорами під час закриття кримінальних проваджень за вищевказаних підстав, та тих, що лишаються поза увагою прокурорів – процесуальних керівників під час перевірки законності та обґрунтованості винесення слідчими постанов про закриття кримінальних проваджень.

Ключові слова: кримінальне провадження, прокурор, досудове розслідування, процесуальне керівництво, закриття кримінального провадження, реабілітуючі підстави, скасування постанови.

В статье проведено исследование теоретических и практических проблем деятельности прокурора при закрытии уголовного производства в связи с реабилитирующими основаниями. Проведен системный анализ судебной практики с целью выявления типичных ошибок – тех, которые допускаются прокурорами при закрытии уголовных производств на вышеуказанных основаниях, и тех, которые остаются без внимания прокуроров – процессуальных руководителей при проверке законности и обоснованности вынесения следователем постановления о закрытии уголовных производств.

Ключевые слова: уголовное производство, прокурор, досудебное расследование, процессуальное руководство, закрытие уголовного производства, реабилитирующие основания, отмена постановления.

The article analyzes theoretical and practical problems of the prosecutor's activity in closing criminal proceedings in connection with rehabilitating grounds (establishing the absence of a criminal offense, establishing the absence of a criminal offense in the act, not establishing sufficient evidence to prove the guilt of a person in court and exhausting their possibilities get). In addition, a systematic analysis of judicial practice was carried out in order to identify typical mistakes made by prosecutors both when closing criminal proceedings on the basis of the above-mentioned grounds and those that are left out of the attention of prosecutors – procedural executives in checking the legality and justification of issuing investigators rulings on the closure of criminal proceedings.

When writing the article, the author came to the conclusion that the task of the prosecutor – the procedural supervisor at the stage of closing criminal proceedings in connection with rehabilitating grounds, regardless of the form of his activity (as when checking the legality and validity of the closure of criminal proceedings by the investigator and during an independent passing by the prosecutor the relevant resolution) is a thorough examination by the prosecutor of the materials of the criminal proceedings in order to provide a legal assessment of the existence of grounds for its closure. In case of self-ruling on the closure of criminal proceedings, it is also necessary to pay attention to its proper motivation and substantiation, which should certainly correspond to the materials of the proceedings.

Key words: criminal proceedings, prosecutor, pre-trial investigation, procedural guidance, closure of criminal proceedings, rehabilitation of grounds, abolition of the resolution.

Відповідно до положень Кримінального процесуально-го кодексу України (далі – КПК України), прокурор у здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням уповноважений приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, у т. ч. щодо закриття кримінального провадження, скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих. Однак у практичній діяльності найбільша кількість порушень закону спостерігається саме на етапі закінчення досудового розслідування у формі закриття кримінального провадження. Необґрунтоване закриття кримінального провадження шкодить боротьбі зі злочинністю, дозволяє винним уникнути відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення і, звісно, порушує права та законні інтереси потерпілих осіб. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю теоретичного дослідження питання діяльності прокурора щодо реалізації даної форми закінчення досудового розслідування та проведення аналізу судової практики і виявлення типових помилок, які допускаються прокурорами під час закриття кримінальних проваджень та які лишаються поза увагою останніх під час перевірки законності та обґрунтованості винесення слідчими постанов про закриття кримінальних проваджень.

Дослідженню питання закриття кримінальних проваджень, в т. ч. у зв'язку з реабілітуючими підставами, у різні

роки присвятили свої праці такі науковці, як Г.В. Рось, О.В. Капліна, М.С. Строгович, В.Т. Маляренко, А.Я. Дубинський, В.М. Савицький, Ю.І. Азаров, О.О. Торбас, М.В. Руденко та ін. Однак висвітлення вказаного питання саме в частині діяльності прокурора – процесуального керівника під час закриття кримінального провадження у зв'язку з реабілітуючими підставами не проводилося, що викликає потребу у даному дослідженні. Окрім того, вважаємо, що на даний час відсутній системний аналіз судової практики з метою виявлення типових помилок, які допускаються прокурорами під час закриття кримінальних проваджень на вищевказаних підставах, та тих, які лишаються поза увагою прокурорів – процесуальних керівників під час перевірки законності та обґрунтованості винесення слідчими постанов про закриття кримінальних проваджень.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних проблем діяльності прокурора під час закриття кримінального провадження у зв'язку з реабілітуючими підставами.

М.Є. Шумило зазначає, що реабілітація – це поновлення у правах і відновлення репутації осіб, які безвинно зазнали репресій або були неправомірно притягнені до кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності. Остання ж поєднується з компенсацією (відшкодуванням) завданих цим особам матеріальних і моральних збитків [1, с. 244].

Якщо ми говоримо про реабілітуючі підстави закриття кримінального провадження, слід виходити з того, що особа не вчинила протиправного діяння, передбаченого кримінальним законом, і має право на реабілітацію. Підстави закриття кримінального провадження, які свідчать про повну невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, що їй інкримінується, тягнуть за собою зняття з неї підозри, відновлення її доброго імені, гідності та репутації, а також відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду відповідно до ст. 130 КПК України, належать до реабілітуючих.

Слідчий або прокурор, у разі закриття кримінального провадження за однією з реабілітуючих підстав, зобов'язані роз'яснити особі порядок поновлення її порушених прав і свобод та відшкодування завданої шкоди. Підстави і порядок відшкодування шкоди визначаються Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» [2].

В юридичній літературі і у практиці діяльності органів, які проводять досудове розслідування, реабілітуючими підставами вважаються:

- встановлення відсутності події кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України);
- встановлення відсутності в діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України);
- невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпання можливостей їх отримати (п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України) [3].

Незалежно від того, яка з вищевказаних обставин стала підставою для закриття кримінального провадження, прийняття такого рішення не дає приводу вважати особу залишеною під підозрою та повністю її реабілітує.

Під час закриття кримінального провадження на підставі невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпання можливостей їх отримати провадження в цілому не закінчується, а продовжується з метою встановлення винного у вчиненні кримінального правопорушення. Однак винятком із цього правила має бути ситуація, коли з обставин справи виключається можливість вчинення розслідуваного злочину іншою особою.

Надалі ми перейдемо до більш детального розгляду кожної з реабілітуючих підстав закриття кримінального провадження та, відповідно, особливостей діяльності прокурора на етапі закриття кримінального провадження із зазначених підстав.

Однією з реабілітуючих підстав закриття кримінального провадження є відсутність події кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України). Вказана підстава означає, що події, які сталися, спочатку розглядалися як суспільно небезпечне діяння людини, однак потім було встановлено, що подія сталася незалежно від волі людини або ж взагалі не відбулася, проте суспільно небезпечні наслідки настали. Встановлену наявність суспільно небезпечного діяння особи, припущення про існування якого було причиною виникнення кримінально-правового конфлікту, слід вважати подією кримінального правопорушення для кримінального провадження як предмета його діяльності.

Вважається, що закриття кримінального провадження за відсутності події правопорушення має застосовуватися, якщо: під час досудового розслідування встановлено, що не було самого факту, для розслідування якого розпочато кримінальне провадження (наприклад, було помилково або завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення); встановлено, що подія, про яку було повідомлено заявником, мала місце, проте

її визнання кримінальним правопорушенням неможливе, оскільки вона була не результатом дій людини, а явищем природи (стихійного лиха, фізіологічних процесів тощо); встановлено, що подія відбулася, однак не була кримінальним правопорушенням, оскільки пов'язана з діями потерпілого, а не сторонніх осіб (самогубство, нещасні випадки на виробництві тощо) [4, с. 262].

Слід зауважити, що закриття кримінального провадження за відсутності події кримінального правопорушення є обов'язком, а не правом уповноваженої особи, яке також надає можливість особі, права якої були порушені, вимагати компенсацію шкоди у порядку, визначеному ст. 130 КПК України.

У зв'язку з тим, що, відповідно до положень ст. 284 КПК України, повноваженнями щодо закриття кримінальних проваджень на підставі п. 1 ч. 1 цієї статті належить слідчому, діяльність прокурора в даному разі зводиться лише до перевірки відповідної постанови на предмет законності та обґрунтованості. Прокурору слід звернути увагу на те, що мотивація постанови про закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення повинна містити наведення доводів і доказів, які достовірно свідчать про те, що подія кримінального правопорушення не мала місця або ж вона не доказана.

Таким чином, у постанові про закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення важливу роль відіграють фактичні мотиви прийнятого рішення [5, с. 152].

Під час доказування мають бути встановлені обставини, які належать до події кримінального правопорушення (злочину чи кримінального проступку). Адже відомо, що кожне кримінальне правопорушення – подія, але не кожна подія – кримінальне правопорушення. Під час доказування обставин, які утворюють подію злочину, слід встановлювати передбачені нормою кримінального закону діяння, наслідки для матеріальних складів та наявність між ними причинного зв'язку вчинення. Подія злочину розуміється як елементи об'єктивної сторони складу злочину, що відбуваються у певному часі та місці певним способом [6, с. 267–268].

Ми провели моніторинг ухвал суду, винесених внаслідок розгляду скарг учасників кримінального провадження на постанови про закриття кримінальних проваджень на підставі п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України, які розміщені в ЄДРСР. Основними підставами для скасування постанов про закриття кримінальних проваджень, постановлених за вищевказаною підставою, є неповнота проведення досудового розслідування (недослідження усіх обставин кримінального провадження, непроведення допитів свідків, які були очевидцями події). Також слідчими суддями часто звертається увага на невиконання слідчим вказівок прокурора – процесуального керівника щодо виконання слідчих (розшукових) дій для повного та неупередженого виконання вимог КПК України, які є обов'язковими до виконання (ухвала Рівненського міського суду у справі №569/1859/16-к) [7].

Перейдемо до розгляду наступної реабілітуючої підстави. Так, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, кримінальне провадження може бути закрито у зв'язку з відсутністю в діянні особи складу кримінального правопорушення. Тобто, відсутність хоча б одного з елементів складу кримінального правопорушення: об'єкта, суб'єкта, об'єктивної чи суб'єктивної сторони є достатнім для закриття кримінального провадження за цією підставою (окрім випадків визнання особи неосудною або недосягнення віку кримінальної відповідальності). У такому разі законодавець, виходячи з положень кримінального та кримінального процесуального законодавства, підкреслює неможливість проведення досудового розслідування та обов'язок уповноваженого органу закрити провадження. Деякі науковці відносять до цієї підстави також і непри-

четність особи до злочину. Тобто, у цій підставі йдеться про склад кримінального правопорушення, а не про саме кримінальне правопорушення. Однак положення КК України не містять визначення поняття складу кримінального правопорушення. Склад злочину, згідно із загальноприйнятою теоретичною моделлю, означає наявність у діянні сукупності чотирьох елементів: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони.

На підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України слід закривати кримінальні провадження і за наявності деяких обставин, передбачених у КК України. Зокрема, такою обставиною є малозначність вчиненого особою діяння. Відповідно до положень ч. 2 ст. 11 КК України, не є злочином дія або бездіяльність, яка, хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки [8]. Так, у практичній діяльності поширеними є випадки надходження до правоохоронних органів повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень – зокрема крадіжок, відповідальність за вчинення яких передбачена нормами ст. 185 КК України. Щоб розпочати досудове розслідування, слідчому достатньо інформації, яку надав потерпілий, про те, що невідома особа вчинила (або ж особа, на яку вказує потерпілий) таємне викрадення його майна. Однак, у рамках проведення досудового розслідування, для встановлення розміру заподіяної потерпілим шкоди призначається проведення товарознавчої експертизи, за результатами якої встановлюється, що вартість викраденого майна є нижчою, ніж розмір майнової шкоди, яку має заподіяти правопорушник для того, щоб існувала підстава притягнення його до кримінальної відповідальності. Слідчий, прокурор має прийняти рішення про закриття кримінального провадження саме на підставі встановлення відсутності складу кримінального правопорушення. Така наукова позиція пояснюється тим, що наявність суспільно небезпечного наслідку, а саме заподіяння потерпілому матеріальної шкоди у розмірі, визначеному чинним законодавством, є обов'язковою ознакою такого елемента складу кримінального правопорушення, як об'єктивна сторона. У процесуальному рішенні про закриття кримінального провадження у разі встановлення відсутності складу кримінального правопорушення на підставі малозначності діяння слідчий, прокурор повинні обов'язково посилалися як на ч. 2 ст. 11 КК України, так і на п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Окрім цього, до таких обставин належать: задалегідь не обіцяне приховування злочину членами сім'ї чи близькими родичами особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом (ч. 2 ст. 396 КК України), імунітет свідка (ч. 2 ст. 385 КК України, ст. 69 КПК України), добровільна відмова особи від вчинення злочину (ч. 2 ст. 17, ч. 1, ч. 2 ст. 31 КК України).

У науковій літературі висловлено думку, що за вищевказаним пунктом слід закривати кримінальні провадження й у разі встановлення таких обставин, що виключають злочинність діяння (які передбачені розділом VIII КК України), але стаття, яка б передбачала застосування зазначених підстав у КПК України, відсутня. Як слушно зауважив Л.М. Лобойко, необхідно посилатися на п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України (в редакції 1960 р.) та на конкретну статтю КК України, яка передбачає відповідну обставину, що виключає кримінальне провадження у справі [9, с. 171].

Вважаємо, що в КПК України має бути закріплена окрема підстава закриття кримінального провадження, яку слід сформулювати таким чином: «у разі встановлення обставин, що в силу закону України про кримінальну відповідальність визнають діяння правомірним». Таке формулювання не використовує термін «злочинність діяння» і тим самим не виключає можливість визнання законом про кримінальну відповідальність правомірним вчинення дій, які можуть містити ознаки кримінального проступку.

Діяльність прокурора – процесуального керівника під час закриття кримінального правопорушення на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України також зводиться до вивчення матеріалів кримінального провадження з метою надання правової оцінки законності винесення відповідної постанови та її обґрунтованості. Отже, прокурорам слід мати на увазі, що відсутність складу кримінального правопорушення має місце, коли за результатами досудового розслідування достовірно встановлено, що діяння мало місце, що воно вчинене конкретною особою, однак в силу ряду причин не підпадає під дію закону України про кримінальну відповідальність.

Станом на сьогодні ряд проблемних питань закриття кримінального провадження у разі встановлення відсутності у діянні складу кримінального правопорушення не отримали свого однозначного вирішення.

Досить часто у практичній діяльності органів досудового розслідування зустрічаються випадки прийняття слідчими поліції рішень про закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, коли потерпілий або його представник відмовляються від обвинувачення доти, поки особі, яка могла вчинити таке кримінальне правопорушення, повідомляється про підозру. Такі порушення положень кримінального процесуального законодавства допускаються слідчими та прокурорами – процесуальними керівниками свідомо. Так, мали місце випадки відмови потерпілого або його представника від обвинувачення за вказаних обставин. У цьому разі слідчий самостійно, порушуючи положення ч. 1, 3 ст. 284 КПК України, приймає процесуальне рішення на підставі п. 2 та 7 ч. 1 ст. 284 КПК України. Натомість процесуальний керівник не скасовував такі рішення у зв'язку з незаконністю та необґрунтованістю, оскільки таким чином навантаження на останнього знижувалося. За таких обставин вважаємо, що слідчого слід наділити процесуальними повноваженнями щодо прийняття рішення про закриття кримінальних проваджень на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України (звісно, коли жодній особі не повідомлялося про підозру), адже саме слідчий встановлює обставини кримінального провадження, безпосередньо сприймає всі докази, зазвичай першим дізнається про зазначену відмову потерпілого від підтримання обвинуваченого. Враховуючи викладене, до абзацу 2 ч. 3 ст. 284 КПК України слід внести зміни та викласти її у такій редакції: «Слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п. 1, 2, 4, 7 ч. 1 цієї статті, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру» [10, с. 100].

3 ухвали Харківського районного суду Харківської області у справі № 635/4424/16-к вбачається, що О. звернувся до суду зі скаргою в порядку ст. 303 КПК України, в якій просив скасувати постанову слідчого Харківського відділу поліції ГУ НП в Харківській області В. від 10 грудня 2015 р. про закриття кримінального провадження, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12014220430002357 від 10 червня 2014 р., за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 125 КК України, закритого у зв'язку з відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення. Слідчий суддя ухвалив скасувати вищевказану постанову про закриття кримінального провадження, виходячи з таких підстав. У розумінні вимог кримінального процесуального законодавства, закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу злочину передбачає наявність самої події, у якій відсутні певні ознаки (обов'язкові елементи конкретного складу) злочину. За таких обставин рішення слідчого повинно містити вказівку на те, яке діяння мало місце (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення) та які ознаки складу кримінального правопорушення в діях конкретної особи

відсутні. Слідчим вказані вимоги закону не виконані. Мотивувальна частина постанови не містить обґрунтування прийнятого рішення, слідчим не надана оцінка показанням потерпілого та висновку судово-медичної експертизи. Резолютивна частина постанови слідчого також не конкретизована, оскільки закриття кримінального провадження за відсутністю конкретного складу кримінального правопорушення можливе лише щодо певних осіб, яких слідчим не зазначено [11]. Окрім того, непоодинокую підставою для скасування постанов про закриття кримінальних проваджень, винесених на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, є непроведення слідчим усього спектру необхідних слідчих дій для встановлення усіх обставин, на які вказував у поданій скарзі заявник, якого визнано потерпілим. Обов'язковість проведення таких слідчих дій обумовлена самим завданням кримінального провадження. У постановках про закриття кримінального провадження немає посилення на факти або докази, що спростовують відсутність кримінального правопорушення та вини осіб, стосовно яких подані заяви про вчинення злочину (наприклад ухвала Приморського районного суду м. Одеси у справі № 522/11030/16-к).

Ще однією реабілітуючою підставою закриття кримінального провадження є п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України, відповідно до якого кримінальне провадження закривається у разі невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді та вичерпання можливостей їх отримання, коли особі було повідомлено про підозру з урахуванням вимог КПК України, однак у процесі подальшого проведення досудового розслідування слідчий чи прокурор дійшов висновку, що зібраних ним доказів недостатньо для обвинувачення особи і всі можливості для збирання додаткових доказів вичерпані. Повноваження щодо закриття кримінального провадження за вказаною підставою належать виключно прокурору.

Закриття кримінального провадження за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК не можливе щодо кожної особи, яка «запідозрена» у вчиненні злочину – така особа не має процесуального статусу, не є учасником кримінального провадження з боку захисту. Закриття можливе лише щодо конкретного учасника кримінального провадження – підозрюваного.

На підтвердження наданого тлумачення можна навести позицію законодавця, який у ч. 4 ст. 284 КПК надає слідчому право закривати кримінальне провадження лише за двома реабілітуючими підставами (п. 1, 2 ч. 1 ст. 284 КПК, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлено про підозру), що також дає підставу зробити висновок: кримінальне провадження за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК закривається, якщо особі повідомлено про підозру.

Фактично, вищевказана підстава закриття кримінального провадження прийшла на зміну такій підставі закриття кримінальної справи, як недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину (яка була передбачена п. 2 ст. 213 КПК України 1960 р.).

Формулювання цієї підстави в кримінальному процесуальному законі піддавалось критиці науковцями. Йшлося про те, що, хоча вказана підстава є реабілітуючою, однак вже сама її назва містить у собі обвинувальний ухил. Застосування слова «обвинувачений» можливо тлумачити як те, що держава, хоч і відмовляється від кримінального переслідування особи з подальшою її реабілітацією, все одно залишає особу в статусі обвинуваченого. Водночас така підстава повинна повністю виключати будь-які вагання щодо невинуватості особи, тож будь-які обмеження її прав та законних інтересів неприпустимі. Тобто, закриття кримінального провадження за цією підставою означає, що стосовно особи не повинно бути висловлювань про можливість вчинення нею кримінального правопорушення та, відповідно, її неможливо в судовому порядку визнати винною. Із самого формулювання такої підстави

закриття кримінального провадження має впливати висновок, що особа не вчиняла кримінального правопорушення.

Формулюючи у КПК України 2012 р. аналогічну підставу для закриття кримінального провадження (п. 3 ч. 1 ст. 284), незважаючи на широку критику, якої зазнало формулювання відповідної підстави у КПК України 1960 р., законодавець цілком виправдано уникнув використання у ній термінів «підозрюваний» чи «обвинувачений», однак не зняв проблему обвинувального ухилу в її змісті. Вказане формулювання можливо розуміти як таке, що особа, щодо якої здійснювалося кримінальне провадження, причетна до вчинення кримінального правопорушення, але у зв'язку з тим, що органам досудового розслідування не вдалося зібрати достатньої сукупності доказів, які б вказали на цю особу як на таку, що вчинила кримінальне правопорушення, а можливості їх одержання вичерпалися, слідчий, прокурор були вимушені закрити кримінальне провадження.

Законодавець, використовуючи такі формулювання, фактично передбачаючи причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, допускає закриття кримінального провадження у зв'язку з недостатністю обвинувальних доказів та відсутністю можливості їх одержання, що є недопустимим для тих підстав закриття кримінального провадження, які реабілітують особу.

Свого часу В.М. Савицький слушно зауважував, що, якщо участь обвинуваченого у вчиненні злочину не доведено, це означає, що зібрано мало, можливо, дуже мало доказів, але деякі докази все ж такі є. Термін «недоведено» можна тлумачити по-різному, в т. ч. і як «не повністю доведено». Із зазначеного вбачається, що в деякій частині участь обвинуваченого у вчиненні злочину доведено, але слідство (з об'єктивних причин) не змогло повністю довести його винуватість і тому було вимушене закрити справу [12, с. 49].

З результатів аналізу сутності та юридичної природи наявних у чинному кримінальному процесуальному законодавстві реабілітуючих підстав до закриття кримінального провадження можемо зробити висновок, що підставою, передбаченою п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України, охоплюються випадки надання правової оцінки діям конкретної особи за принципом презумпції невинуватості (у разі ймовірності встановлення участі особи у вчиненні кримінального правопорушення) або можливості встановлення об'єктивної істини (у разі достовірності встановлення участі особи у вчиненні кримінального правопорушення), а не вирішення кримінального провадження по суті (за винятком вчинення кримінального правопорушення, яке за своєю специфікою не могло бути вчинене іншою особою, наприклад, одержання неправомірної вигоди). Якщо за результатами досудового розслідування буде достовірно встановлено, що особа, яка набула статусу підозрюваного, кримінальне правопорушення, яке їй інкриміноване, не вчиняла, це означає, що це кримінальне правопорушення вчинила інша особа (за винятком вказаних випадків).

Цікаво, що правові норми, аналогічні зазначеним у п. 3 ч. 1 ст. 284 чинного КПК України, містилися у п. 2 ст. 206 КПК УРСР від 13 вересня 1922 р., відповідно до якої «попереднє слідство підлягає припиненню <...> при недостатності зібраних по справі доказів для передачі справи стосовно особи до суду, залученої раніше до цієї ж справи в якості обвинуваченого» та у п. 2 ст. 197 КПК УРСР від 20 липня 1927 р., у якій йшлося про закриття кримінальної справи «при недостатності зібраних по справі доказів для передачі справи стосовно обвинуваченого до суду». Вчені-процесуалісти того часу також висловлювали численні критичні зауваження з приводу таких формулювань [13, с. 43–44].

Однак відкритим залишається питання, чому законодавці у формуванні системи підстав до закриття кримі-

нального провадження у чинному КПК України залишили суперечливу правову конструкцію «невстановлені достатні докази для доведення винуватості особи», тим самим залишаючи без відповіді і питання про те, за якою з реабілітуючих підстав слід закривати кримінальне провадження, коли після повідомлення особі про підозру достовірно встановлено, що особа не вчиняла кримінальне правопорушення.

Вважаємо, що у даному разі (непричетності особи до вчинення злочину) кримінальне провадження має закриватися саме на підставі невстановлення достатності доказів для доведення вини, а не відсутності складу злочину. Насамперед, це зумовлено значними відмінностями в подальшому проведенні досудового розслідування у кримінальному провадженні. Так, у разі його закриття у зв'язку з відсутністю складу злочину відповідна посадова особа своїм рішенням встановлює недоцільність подальшого проведення досудового розслідування через відсутність одного з елементів складу злочину, тобто злочин виключається у принципі. У разі ж недоведеності вини особи прокурор закриває провадження щодо окремої особи, проте він не вирішує долю самого правопорушення. Просто прокурор робить висновок про те, що злочин вчинила інша особа. Таке закриття кримінального провадження залишає кримінальне правопорушення незрозумілим, і слідчий зобов'язаний застосувати всі заходи щодо встановлення осіб, які його вчинили. Тобто, у разі непричетності особи до вчиненого кримінального правопорушення, таке провадження слід виділити в окреме провадження та винести постанову про його закриття. Саме ж досудове розслідування повинно продовжуватися. Звісно, за винятком, коли з обставин справи виключається можливість вчинення розслідуваного злочину якоюсь іншою особою. Однак чіткої вказівки на такий порядок у чинному КПК немає, що наштовхує на думку про необхідність удосконалення даних правових положень.

О.В. Капліна пропонує внести зміни у відповідні положення КПК та виділити два види постанов про закриття кримінального провадження – постанову про закриття кримінального провадження щодо особи та постанову про закриття кримінального провадження. Таким чином, на законодавчому рівні будуть усунені будь-які суперечності, що лише покращить правозастосовну діяльність.

Вважаємо, що у постанові про закриття кримінального провадження на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України мають бути висвітлені відповіді на ряд питань, зокрема: «Що встановлено досудовим розслідуванням?», «Яких доказів недостатньо?», «Чи все зроблено для їх отримання?», «Чи дійсно вичерпані усі можливості для отримання нових (необхідних) доказів?». У постанові мають бути чітко викладені та вмотивовані дві ключові обставини: про недостатність доказів для обвинувачення та відсутність можливості для збирання додаткових. Викладені у постанові про закриття кримінального провадження висновки прокурора повинні мати категоричний характер та виключати будь-які сумніви з приводу невинуватості особи або залишати підозри в її винуватості.

Отже, кримінальне провадження за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК має закриватися за таких умов:

- за умови встановлення, що кримінально каране діяння, за фактом якого було розпочате кримінальне провадження, відбулося та відповідало ознакам, передбаченим законом України про кримінальну відповідальність;
- встановлено особу, щодо якої зібрані достатні докази для підозри у вчиненні кримінального правопорушення та якій повідомлено про підозру у порядку, встановленому КПК України;
- доказів причетності особи до вчинення інкримінованого їй кримінального правопорушення є замало для складання обвинувального акту, направлення його до суду та доведення винуватості цієї особи в суді, у зв'язку із чим

кримінальне провадження щодо цієї особи повинно бути закрито.

Варто також зазначити, що недосконалість конструкції ч. 1 ст. 284 КПК дає підстави закривати кримінальне провадження за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК також і в такій ситуації: достовірно встановлено непричетність підозрюваного до вчинення кримінального правопорушення (наприклад, за підтвердження його алібі) [4, с. 265].

З ухвали Печерського районного суду м. Києва у справі № 757/56481/16-к вбачається, що СВ Печерського УП ГУНП в м. Києві здійснювалося досудове розслідування у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12014100060007179 від 18 грудня 2014 р. за підозрою А. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 296 КК України. Згідно з висунутою підозрою, 25 вересня 2014 р., приблизно о 20.30 год., А. разом із О., В. та Г. і групою невстановлених осіб, перебуваючи неподалік будівлі Центральної виборчої комісії, розташованої на площі Лесі Українки, 1 у м. Києві, де відбувалася реєстрація кандидатів у народні депутати України, діючи умисно, з особливою зухвалістю, ігноруючи норми поведінки і моралі у суспільстві, підбігли до кандидата в народні депутати К. та його помічника П., і невстановлена особа облила К. фарбою. Після цього А. разом із Г. і невстановленими особами оточили К. в кільце, нецензурно висловлюючись, та виштовхали його за огорожу Центральної виборчої комісії, де збили К. з ніг, нанесли йому удари руками та ногами по різних частинах тіла. В основу рішення про закриття кримінального провадження прокурором покладено твердження, що значна частина допитаних у справі свідків спростувала факт нанесення ударів громадянином А. громадянину К., у зв'язку з чим не встановлено достатньо доказів для доведення його винуватості в суді і вичерпані можливості їх отримати в передбачені законом строки досудового розслідування.

Аналізуючи фактичні обставини справи та підстави для закриття кримінального провадження згідно з п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України, слідчий суддя зазначив, що наявні у справі докази, в т. ч. показання потерпілого і свідків, оцінені прокурором вибірково з перекручуванням їх змісту. Водночас, прокурором одним чином не мотивовано, з яких підстав ним відхилено показання потерпілого К., свідків Н., М., Т., які дали показання, що викривають А. в нанесенні ударів К. за обставин, оскільки вони викладені в повідомленні про підозру. Встановлено такими, що заслуговують на увагу і доводи скарги про те, що сам по собі факт нанесення ударів з боку підозрюваного або його відсутність не є визначальним для кваліфікації дій за ч. 2 ст. 296 КК України, основним безпосереднім об'єктом захисту якої є саме громадський порядок, особливо враховуючи, що А. інкримінувалося вчинення хуліганства групою осіб. Звісно, за таких обставин визнати досудове розслідування ефективним, а прийняте за його результатами рішення законним та обґрунтованим не вдалося можливим, у зв'язку з чим постановою прокурора про закриття даного кримінального провадження слідчим суддею скасована [14].

Окрім того, відповідно до ухвали Чаплинського районного суду Херсонської області у справі № 665/1044/16-к у провадженні слідчого Чаплинського відділення поліції Генічеського відділу поліції ГУНП в Херсонській області, перебувало кримінальне провадження, внесене до ЄРДР за № 12016230250000168 від 21 березня 2016 р., за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК України. Постановою прокурора Генічеської місцевої прокуратури Ш. від 05 травня 2016 р. вказане кримінальне провадження закрито на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України. У постанові про закриття кримінального провадження прокурор зазначив, що в діях О. вбачаються ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК України, такі як незаконне придбання, зберігання

наркотичних засобів, психотропних речовин без мети збуту, однак закрив кримінальне провадження на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України, мотивуючи тим, що підозрюваний заперечував належність вилученої речовини рослинного походження та двох недопалків саме йому та під час досудового розслідування доказів спростування позиції підозрюваного не здобуто. Суд дійшов висновку, що закриття кримінального провадження у зв'язку з невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпанням можливостей їх отримати є передчасними, а висновки прокурора не відповідають фактичним обставинам справи. Так, із матеріалів кримінального провадження вбачається, що під час санкціонованого обшуку за місцем тимчасового проживання О. було вилучено три пігулки рожевого кольору, які, відповідно до висновку експерта від 04 березня 2016 р., містять особливо небезпечну психотропну речовину, обіг якої заборонено. Крім того, у тимчасовому помешканні підозрюваного вилучено паперовий пакунок із речовиною рослинного походження, яка, відповідно до висновку експерта від 04 березня 2016 р., є особливо небезпечним наркотичним засобом – канабісом вагою 28,13 г. Допитані в якості свідків А., Д., Ю., К., Ф. та М. пояснили, що доступу до приміщення, де були вилучені наркотичні та психотропні речовини, ніхто, крім підозрюваного, не мав. О. вживав траву коноплі шляхом куріння відкрито, нікого не соромлячись. Під час досудового розслідування не було допитано підозрюваного О., не проведено одночасний допит О. і свідків, які підтверджу-

ють факт належності останньому вилучених наркотичних та психотропних речовин. У кримінальному провадженні відсутні дані про проведення біологічної та молекулярно-генетичної експертизи на предмет належності О. вилучених у нього психотропних та наркотичних речовин [15].

Проаналізувавши вищевказані ухвали суду, можна побачити яскраві приклади неналежного здійснення прокурорами процесуального керівництва, зокрема щодо забезпечення повноти та всебічності проведення досудового розслідування. Більше того, як вбачається із вищевказаних ухвал суду, постанови про закриття кримінальних проваджень були винесені прокурором передчасно, без з'ясування усіх обставин справи, і є, очевидно, незаконними, що призвело до їх скасування судом.

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що завданням прокурора – процесуального керівника на етапі закриття кримінальних проваджень у зв'язку з реабілітуючими підставами незалежно від форми його діяльності (як під час перевірки законності та обґрунтованості закриття кримінального провадження слідчим, так і під час самостійного винесення прокурором відповідної постанови) є ретельне вивчення прокурором матеріалів кримінального провадження з метою надання правової оцінки на предмет наявності підстав для його закриття. У разі самостійного винесення постанови про закриття кримінального провадження також необхідно звернути увагу на належне її мотивування та обґрунтування, яке має відповідати матеріалам провадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / уклад. Ю.С. Шемчушенко та ін. К.: Укр. енциклопедія. 2003. Т. 5. 736 с.
2. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду». Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Капліна О.В. Проблеми закриття кримінального провадження за реабілітуючими підставами. Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 27 травня 2016 р.). Х.: Право. 2016. Вип. 7. 382 с.
5. Токаренко К.В. Рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження. Юридична наука. 2016. № 1. С. 152.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.М. Вурдаль та ін. Х.: Право. 2012. Т. 1. 768 с.
7. Ухвала Рівненського міського суду у справі № 569/1859/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56316809>.
8. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/>.
9. Лобойко Л.М. Підстави до ухвалення рішення про відмову в порушенні кримінальної справи. Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: зб. наук. праць. 2002. № 3. С. 164–177.
10. Двойніков О.О., Глобенко Г.І. Окремі аспекти закриття кримінальних проваджень у випадку відсутності складу кримінального правопорушення. Право і безпека. 2014. № 4. С. 100.
11. Ухвала Харківського районного суду у справі № 635/4424/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58394048>.
12. Савицкий В.М. По поводу уголовно-процессуальных гарантий права невиновного на реабилитацию. Советское государство и право. 1965. № 9. С. 48–56.
13. Дубинский А.Я. Основания к прекращению уголовного дела в стадии предварительного расследования. К.: КВШ МВД СССР. 1973. 123 с.
14. Ухвала Печерського районного суду м. Києва у справі № 757/56481/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66184963>.
15. Ухвала Чаплинського районного суду Херсонської області по справі №665/1044/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58296753>.